

Kiss Lajos András

FÉLELEM ÉS POLITIKA – ROSSZ KÖZÉRZET A DEMOKRÁCIÁBAN 6.

[INTÉS AZ ŐRZŐKHÖZ]

2020-03-21 | **ESSZÉ, INTÉS AZ ŐRZŐKHÖZ**

Ulrich Beck egyik nagy hatású könyvében írja, hogy a kockázat-társadalom egyúttal *katasztrófa*-társadalom is. Ezt a világot „az a veszély fenyegeti, hogy a kivételes állapot válik benne normális állapottá.” **[1]** Beck diagnózisa sokkolóan pontos: olykor valóban úgy tűnik, innentől annak „biztos tudatában” kell berendeznünk mindennapjainkat, hogy bármikor bekövetkezhet egy globális méretű összeomlás. A félelem a jövőtől szinte sejtjeinkbe ivódott. (Persze, a kínos kérdés továbbra is munkál a háttérben: voltaképpen hogyan lehet normálisan élni az általánossá lett szorongás és félelem világában?) De a helyzet még ennél is rosszabb, tudniillik a „katasztrófa-irodalomban” tájékozódó olvasó szembesül azzal, hogy ma már bármikor bekövetkezhet katasztrófa, ráadásul az „összeomlásról” és „apokalipsziszról” folytatott társadalomtudományi, filozófiai és közéleti viták elképesztően zűrzavarosak. A „katasztrófa-diskurzusokban” bármit és bárminek az ellenkezőjét ki lehet jelenteni – minden következmény nélkül.

Mindezt tetézi az eléggé el nem ítélni való gyakorlat, hogy a szellemtudományok világában az egymástól radikálisan eltérő álláspontot képviselők nem ütköztetik nézeteiket – legtöbbször tudomást sem vesznek a másféle álláspontokról. Ez az átlagnál is jobban érvényesül a klímaváltozás lehetséges következményeit vizsgáló szakirodalomban.

keresztfrontok

Kivételek azért akadnak. Például Alain de Benoist *Nem-növekedés* című munkája, amelyben az „Új Jobboldal” vezető teoretikusa furcsa módon éppen a baloldalinak tekintett szerzők könyveire támaszkodva áll ki a klíma- és környezetvédelem szükségessége mellett. Benoist több helyen hangsúlyozza, hogy az utóbbi évtizedek ökológiai vitái mutatták meg legvilágosabban, hogy a hagyományos baloldal/jobboldal megkülönböztetés napjainkra elveszítette magyarázó erejét, és beköszöntött a „keresztfrontok” kora. **[2]** „Pontosan az utóbbi évtizedek ökológiai vitáiból lehet levonni a következtetést, hogy ezek már nem értelmezhetők a fősodorba tartozó politikai irányzatok mentén, és hogy a baloldal és a jobboldal közötti különbségtétel végképp semmitmondóvá lett. Mert nemcsak a politikai irányultságú környezetvédelmi mozgalmak, tehát a különböző országok úgynevezett ‘zöld’ pártjainál érzékelhető jelenség, hogy különféle tartalmú politikai programokkal

lépnek fel, hanem – és ez a fejlemény talán még nagyobb jelentőségű az is evidencia, hogy a környezetvédelemhez bevallottan ellenségesen viszonyuló erők is különféle politikai táborokhoz tartoznak.” **[3]**

A továbbiakban – mintegy az ördög ügyvédjének szerepét magamra véve – jórészt három francia filozófus radikálisan „ökológia-ellenes” munkájának összefoglaló elemzésével szeretném érzékelhetővé tenni, hogy nem tartható a meglehetősen elterjedt vélekedés, amely a zöld gondolkodást, illetve az ökológiai mozgalmakat a baloldalhoz köti.

Az ökológiai mozgalmakat élesen bíráló filozófusok közül elsőként Luc Ferry munkájának néhány fontosabb tézisét mutatom be, ezt az is indokolja, hogy a szerző könyve magyarul is olvasható. **[4]** A másik munka szerzője Stéphane François, akit hazájában az egyik legismertebb „populizmus szakértőként” tartanak számon. **[5]** A harmadik szerző Pascal Bruckner (az úgynevezett „új filozófusok” meghatározó képviselője); ő *Az apokalipszis fanatizmusa* című könyvében baloldali és „marxista találmányként” jellemzi az ökológiai mozgalmakat.

Kováts Albert: Duguláselhárítás

Abban mindhárman egyetértenek, hogy az ezerkilencszázhetvenes években fellendülő ökológiai mozgalmak mögött a radikális '68-asok csalódottsága áll. „Ha már nem sikerült a kapitalizmus legyőzésére hivatott világforradalmat kirobbantanunk, akkor menjünk neki az egész nyugati civilizációnak.” Luc Ferry és Stéphane François szerint az új forradalmi romantika bizarr szövetségre lépett az addig inkább csak „alvó életre” berendezkedett szélsőjobboldali populizmussal, amely maga is nehezen leírható szerkezet: az újkonzervatív forradalmároktól a gnosztikusokon át a neonáci csoportokig mindenféle irányzat megtalálható soraikban. „Ebből is sejthető, hogy a modern világnak az ökológiában felvonultatott kritikái egymásnak mennyire ellentmondóak lehetnek. A liberális világ valódi vagy feltételezett bűneinek leleplezése történhet egyfajta nosztalgiából, vagy ellenkezőleg, valamilyen közelebbről meg nem határozható remény nevében. Az egyik az elveszett múlt utáni romantikus sóvárgás, a megtiportnak tartott nemzeti identitás-vágy, a másik egy osztályok és korlátok nélküli ragyogó jövőbe vetett forradalmi hit.” **[6]** Luc Ferry sorra veszi a különböző ökoetikai irányzatokat, s határozottan elutasítja azok felvilágosodás- és haladásellenes populizmusát. Kiváltképpen az ökofeminizmussal és a mélyökológiával nincs kibékülve. Az ökofeminizmus voltaképpen éppen az ellenkezőjét teszi annak, mint amit a hagyományos baloldali vagy egzisztencialista feminizmus. Mert az utóbbiak a „természeti meghatározottságok” uralma alól szabadítanak fel a nőket, az ökofeministák meg valamilyen ősi, „eredendő női természet” jogait állítanak helyre. „Az ökofeminizmus szempontjából ez az állítólagos 'emancipáció' csalóka, valójában a lehető legnagyobb becsapás, mert a nőiségről és a természetiségről való lemondással együtt jár egy tipikusan férfijellegű szabadságmodell elfogadása.” **[7]** Világos, mondja Luc Ferry, hogy miután a természet önmagától nem képes „nyilatkozatot tenni”, rá hivatkozva mindent és mindennek az ellenkezőjét be lehet bizonyítani. Olykor persze egészen engedékeny: „(...) a mélyökológia igazi kérdéseket is fölvet. Hiába fedezi fel rajtuk a jó szimatú kritika a pétainizmus és a baloldaliság szagát, ettől még érvényes kérdések maradnak. Senki sem képes elhíttetni a közvéleménnyel, hogy az ökológizmus – legyen mégoly radikális is – veszélyesebb, mint többtucatnyi Csernobil fenyegetésében élni.” **[8]**

Ferry nem kedveli az ökológiai gondolkodást, de nem tarja lehetetlennek, hogy dialógust folytasson az antropocentrikus ökoetikai álláspont „lágyabb” és kompromisszumképes változataival.

lényegét tekintve reakciós

Stéphane François legalábbis Luc Ferryhez képest a teljes engesztelhetetlenség hangján szólal meg. „A radikális naturalizmus tekinthető a jobboldali,

konzervatív és a baloldali progresszív ökológia között található konvergencia-pontnak. Mindkét naturalizmus kritikusan viszonyul a fejlődéshez, értve ezen a technika és az instrumentális ész korlátlan hatalmi ambícióit. Hogy erről meggyőződjünk, elegendő újragondolnunk jelentős ökológusok szövegeit, mint André Gorz, Bernhard Charbonneau és Jacques Ellul műveit. Igaz, bizonyos különbség kimutatható a mindenféle technikai és politikai haladást visszautasító 'jobboldali', illetve olyan 'baloldali' ökológiai politika között, amely szintén visszautasítja a technikai haladást, de a társadalom működését illetően bízik a haladásban. Az ökológiai gondolkodás e két változata azonban spirituális szinten konvergál, s kiváltképpen érvényes ez a mélyökológiára.” **[9]** François mindezt azzal egészíti ki, hogy az „ökológiai diskurzus” lényegét tekintve reakciós, hiszen a premodern agrártársadalmak életformáját élesztené újjá. A tradicionális, illetve aszketikus életmódhoz kapcsolódó fantáziálásokból ugyanis szükségszerűen antimodern világ képe bontakozik ki, amelyet teljes joggal nevezhetünk konzervatívnak. „De hát ki szeretne manapság folyóvíz, hűtőszekrény és villanyáram nélkül élni?” – teszi fel az álnaiv kérdést. **[10]** Az ökológizmus hívei tehát jórészt konzervatívok, akik a hagyományos identitások és kultúrák védelmében lépnek fel. **[11]** „Az ökológiai gondolkodás némely elkötelezettje, nemcsak konzervatív, de egyenesen reakciós, illetve szélsőjobboldali körökben mozog. Az etnicizmus és ökológiai regionalizmus értékeire hivatkozva szemben áll a multikulturalizmussal és egyúttal antiglobalista elveket vall. Egyik első teoretikusuk, Herbert Gruhl eredetileg a német CDU tagja volt, majd 1980-ban a Zöld Párt alapítója lett. Gruhl konzervatív és autoritárius nézeteket vallott, és az 1980-as években nagy befolyása volt a német zöld mozgalmakra.” **[12]** François szerint mindig a „szélsőségek találkoznak”. Az ökológia szélsőjobboldali és szélsőbaloldali

változata voltaképpen ugyanazt mondja, legfeljebb a baloldaliak szirénhangja kellemesebb. Olykor közös kiadványokban publikálnak, mint az inkább baloldali Serge Latouche és az egyértelműen jobboldali nézeteket valló amerikai filozófus, Edward Goldsmith.

Stéphane François a szélsőjobb ökológiai értékrendjét épp Edward Goldsmith kapcsán katalogizálja: „(...) a jelen gyűlölete, vágyakozás az elveszett aranykor iránt, a mozdulatlan apológiája, a szakralitás iránti nosztalgia, félelem a genetikai degenerációtól és a demográfiai összeomlástól, végezetül antiindividualizmus.” **[13]**

François elsősorban a frankofón, illetve a Franciaországban „népszerűnek” számító mélyökológiai irányzatokat és szerzőket veszi sorra, s a neonáci vagy legalábbis szélsőjobboldali szimpátiával „gyanúsítható” művekre koncentrálnak. Néha igaza is van. A francia neonácik és negacionisták sokkal nyíltabban hirdethetik eszméiket, mint a jóval nagyobb értelmiségi (és büntetőjogi) ellenállással szembesülő német kollégáik. Közülük számosan a környezetvédelem élharcosainak szerepében tetszelegnek. A szélsőséges figurák közé tartozik a francia identitárius mozgalom egyik ősteoretikusa, Robert Dun (eredeti nevén Maurice Martin), aki fiatalon a Charlemagne SS páncéloshadosztály tagja volt, az etnicista Saint-Loup vagy a szintén neonáci Jean Mabire. **[14]** François még azt is állítja, hogy részben ezek a szélsőjobboldali eszmék élnek tovább, persze jóval szelídebb formában, az „Új Jobboldal” vezéralakjának számító Alain de Benoist újpogány ökológizmusában is.

Kováts Albert: Fenyegetett Übű

Máskor Stéphane François túllő a célon. Hiszen szélsőséges eszmék hirdetőinek tünteti fel a francia szellemi élet olyan nagyságait is, mint a szélsőjobboldali beállítottsággal legkevésbé sem vádolható Michel Serres, Serge Latouche vagy éppen a marxizmussal szimpatizáló André Gorz. Ezeknek a szerzőknek legfőbb bűne Stéphane François szemében, hogy kritikával illetik a neoliberális kapitalizmus „fejlődésmániáját”. Élesen bírálja a német „Zöldeket” is; jórészt a német *konzervatív forradalmárok* (Ernst és Friedrich Georg Jünger, Oswald Spengler és mások) utódainak tekinti őket. Például szemére veti Antje Vollmernek (ismert német zöld politikus), hogy kiáll a „föderalista Európa” eszméje mellett, támogatja a regionális kultúrák, a helyi dialektusok és szokások ügyét. François ebben annak bizonyítékát látja, hogy egyfajta „ideológiai konvergencia figyelhető meg a szélsőjobboldali, militáns és etno-nacionalisták politikai koncepciója, illetve a szélsőbalosok államellenessége között.” **[15]**

Nem osztom Stéphane François szigorú ítéletet, amely rendre a zöld és környezetvédő mozgalmak „genetikusan és generikusan” szélsőjobboldali (olykor szélsőbaloldali) természetének igazolásánál köt ki. Valójában még Alain de Benoist nézeteit is igazságtalan szélsőségesnek bélyegezni pusztán azon az alapon, hogy a filozófus érveket sorakoztat fel a nem-növekedés gazdaságfilozófiája mellett, és felhívja a figyelmet a klímaváltozás katasztrofális következményeire.

mértéktelen intolerancia

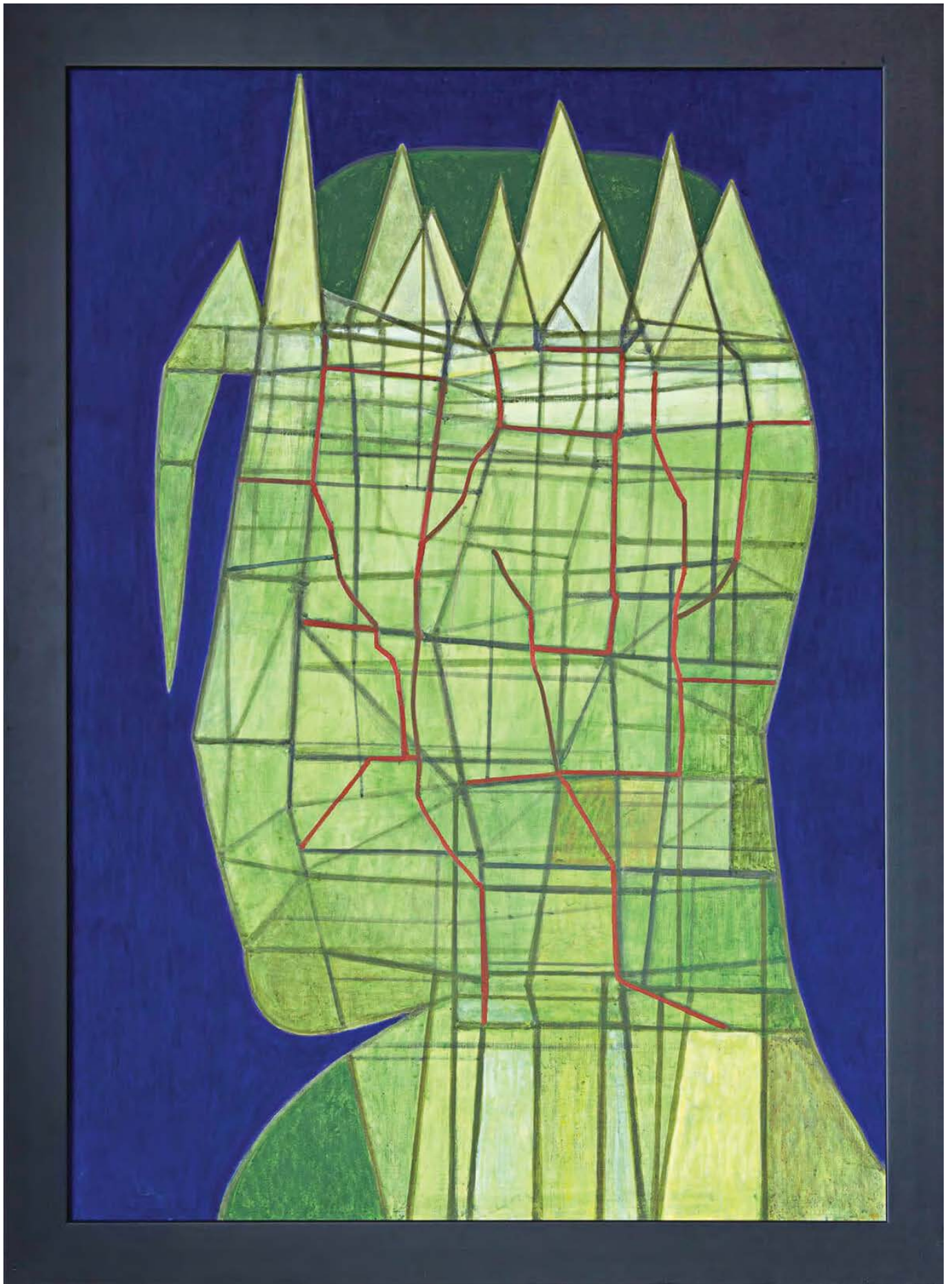
Könnyen belátható, hogy a radikális gondolatokra adott még radikálisabb válaszok nehezen vezethetnek el a kompromisszumok lehetőségét is magában

rejtő „termékeny” dialógushoz. De nem segíti elő a környezetvédelmi, illetve ökológia mozgalmak objektív megítélését az sem, ha kivétel nélkül mindegyikre a baloldali vagy egyenesen a „kommunista” címkét ragasztják, mi több folyamatosan a „totalitárius”, „intoleráns” és „antidemokratikus” jelzőkkel illetik őket. Ezt teszi például Pascal Bruckner, aki az *apokalipszis fanatikusainak* nevezi a környezetvédő és zöld mozgalmak tagjait, akik állandó szorongásra és önostorozásra készítetik a nyugati kultúra emberét. A mazochista környezetvédők legfontosabb axiómája, hogy „mi vagyunk felelősek a világ minden bajáért, akár akarjuk, akár nem.” **[16]** Bruckner,

ellentétben François és Ferry álláspontjával, az ökológiai fundamentalizmust teljes egészében a baloldali tradíció újabb kóros kinövésének értelmezi, és totalitárius vonásokat lát bennük. Bruckner szerint a szovjet típusú rendszerek összeomlása után a defenzívába szorult baloldal az ökológizmusban találta meg a felforgató, radikálisan antikapitalista és forradalmi eszmék megújításának lehetőségét. Kétségtelen, szellemes példákkal illusztrálja a zöld mozgalmak némely képviselőjének mértéktelen intoleranciáját és meggondolatlan cselekedeteit. Első példája a közgazdász végzettségű Rajenda Pachauri bizarr kijelentéséhez fűződik, aki egy ízben Adolf Hitlerhez hasonlította a dán Bjorn Lomborgot, a közismert ökoszkeptikust. Másik példája Ellen Goodman meghökkentő kijelentése (a Boston Globe kiadójáról van szó) 2008-ban: „A globális felmelegedés tagadói pontosan ugyanazt a helyet foglalják el, mint a holokauszt-tagadók.” **[17]** Harmadik példája Yves Cochet, francia zöld képviselő (egykori környezetvédelmi miniszter) 2006-os politikai akciójához kapcsolódik. A Cochet által rendezett demonstráció rá akarta venni a francia nőket a „harmadik gyermek meg nem születésére”, illetve azt javasolta a francia államnak, hogy a három vagy ennél több gyermeket vállaló házaspárok büntetőadót fizessenek. Cochet szerint egyetlen gyerek felnevelése több környezetszennyezéssel jár, mint amit 620 Páris–New York közötti légi járat produkál. **[18]**

Bruckner és a klímaváltozás tényét visszautasítók egyik hatásosnak tűnő érve, hogy a klímaváltozás következményeivel riogatók összevissza beszélnek, mert negyven évvel ezelőtt még az „örök jég” eljövételét vizionálták, manapság pedig a Föld átlaghőmérsékletének és az óceánok vizének folytonos emelkedését vetítik előre. Szerintem akkor járunk el a leghelyesebben, ha komolyan vesszük Jean-Pierre Dupuy szellemes példáját. Dupuy megkérdezi: vajon a tudomány képviselői sohasem tévednek? De, igen! Csakhogy: „a tudomány bizonytalansága olyan, mint a sportban rejlő termékeny bizonytalanság. Még a legjobban felkészült futballcsapat is gyakorta elveszíti a meccset, ha a minden felkészültség mögött munkáló véletlen a saját meccsét játssza.” **[19]** Hosszú távon mégiscsak azzal érdemes számolni, hogy a legjobban felkészült csapat nyeri meg a bajnokságot, és a tudomány világában is a valódi tudósok előrejelzései válnak valósággá, nem pedig a tenyérjósok jóvendölései.

Bruckner olykor racionális vagy racionálisnak tűnő érveket sorakoztat fel, hogy leleplezze a környezetvédők katasztrófa-vízióinak „belső ellentmondásait”. Az egyik érvét Hans Jonasnak címzi, aki *A felelősség elve* című munkájában a jövő nemzedékek sorsáért érzett felelősséget hangsúlyozza. Pascal Bruckner szerint problematikus a jövő nemzedékek feltételezett érdekére hivatkozva szabályozni a jelenben élő emberiség életét. Szerinte ugyanis az etika a reciprocitáson alapul, azaz A azért cselekszik erkölcsösen B-vel, mert A feltételezi, hogy B is erkölcsösen fog cselekedni vele. Csakhogy a környezetvédők etikája a nem-reciprocitáson alapul. „Nekünk mindent meg kell tennünk utódaink jóléte érdekében anélkül, hogy nekik bármilyen kötelességük lenne velünk szemben. Ez olyan szent kötelezettséget ruház ránk, ami elől nem tudunk kibújni.” **[20]** Véleményem szerint ez az okoskodás nem állja meg a helyét. Az igazán komolyan veendő etikai rendszerek, mint amilyen Immanuel Kant etikája is, alapvetően és lényegszerűen nem a reciprocitáson alapulnak. Kant úgy tartja, erkölcsi kötelességeinket az „ész belátása szabályozza”, s nem azért kell a „jó”-t cselekednünk, mert ebből hasznunk származik (azaz mások is hasonlóan cselekednek velünk), hanem mert egy észlény nem cselekedhet másként. Ha soha senkitől sem kapnánk viszonzást „jó cselekedeteinkért”, akkor is a „jó”-t kellene cselekednünk.

Kovács Albert: Harcis korona

Bruckner másik érve viszont valóban megfontolásra méltó. Ez egyfajta episztemológiai argumentum, hogy a jövő nyilvánvalóan nincs a birtokunkban, ezért a jövőre vonatkozó kijelentéseink csak találgatások. Idézi Jean de Kervasdouét: „Azt állítani, hogy képesek vagyunk megvédeni a lakosságot olyan jelenségtől, amelynek nem ismerjük a természetét, abszurd állítás lenne, illetve azt a látszatot keltené, hogy ezt a védelmet a politikai szükségszerűség követeli meg tőlünk.” **[21]** Igaz, hogy a nem létező dolgokról tett kijelentéseink tetszés szerint lehetnek igazak vagy hamisak, mint a logikakönyvekben „a jelenlegi francia király kopasz” állítással szokás példázni. Az utánunk száz vagy kétszáz évvel megszülető generációk preferenciáiról, értékrendszeréről, esztétikai ízléséről, étkezési szokásairól stb. természetesen nem rendelkezünk megalapozott ismeretekkel, legfeljebb ilyen-olyan vélekedéseink lehetnek, ezért a jövő generációk érdekeire hivatkozó környezetvédő mozgalmak, valóban a „sötétben tapogatóznak”, saját vágyaikat vagy inkább félelmeiket vetítik a jövőbe. A mértéktartás itt sem árt, de jó okunk van feltételezni, hogy egészséges ivóvízre, belélegezhető levegőre és fogyasztható élelmiszerekre a száz évvel ezután születő generációnak is szüksége lesz, ezért jelenlegi cselekedeteinket mégiscsak a jövő nemzedékek iránti jó szándéknak kell mozgatnia, illetve konkrét döntéseinket a tudomány jelenlegi állása szerint „hitelesnek tekinthető” információkra támaszkodva kell meghoznunk. Jórészt hasonlóan érvel Hans Jonas is: a távoli jövőre irányuló prognózisok *bizonytalansága* nem ad számunkra felmentést, hogy mai döntéseinket ne az erkölcsi értékek *bizonyosságába* vetett hit alapján hozzuk meg.” **[22]**

Nem könnyű a különböző szekértáborokhoz tartozó szerzők álláspontjairól megalapozott véleményt kialakítani. Ráadásul nehezíti a többé-kevésbé „objektív ítélet” kialakítását, hogy a tömegmédiák – sokszor csak a nézőszám növelése kedvéért – szándékosan keltik az általános félelem és bizonytalanság légkörét azzal, hogy szinte napi rendszerességgel szólaltatják meg az egyik vagy a másik szélsőség képviselőjét. Jean-Baptiste Fressoz összeszámolta, hogy 2005 és 2017 között Luc Ferry 1221 alkalommal, Pascal Bruckner 237-szer szerepelt valamelyik francia televízió „környezetvédelmi vitaműsorában”. **[23]**

riasztó szempontok

Csakhoggy joggal tehető fel a kérdés: az úgynevezett „ökológiai totalitarizmust” ostorozó szerzők nem esnek-e maguk is a teljes intolerancia és szélsőségeség csapdájába. De igen, hiszen szinte reflexszerűen kommunistának vagy fasisztának bélyegzik azokat, akik kiállnak a környezetvédelem ügye mellett. Még akkor is, ha a legnagyobb rosszindulattal sem lehet a szerzők demokratikus elkötelezettségét megkérdőjelezni. Számomra nem egészen érthető, pontosabban nem tartom indokoltnak, miért is kellene felháborodnunk, mondjuk Jan Patočka higgadt, a józan észre apelláló érvein, amelyekkel a technokrata észjárás túlzásait bírálta, illetve a környezetvédelem szükségességét hangsúlyozta, még a múlt század hetvenes éveiben. „Az ipari civilizáció óriási növekedése olyan fejlődési iránynak látszik, amelynek semmilyen külső vagy belső akadály nem képes gátat vetni. A külső akadályok, ahogy ezt talán a legélesebb és legmodernebb formában a Római Klub elmékedései megfogalmazták, a világ nyersanyagkészleteinek kimerülésére, a demográfiai robbanásra, a környezetszennyezésre, valamint az élelmiszerforrások további növekedésének lehetetlenségére vonatkoznak, miközben a növekedési tendenciák exponenciális jellege a nem túl távoli katasztrófák lehetőségét vetítik előre. Ezek a riasztó szempontok, amelyeket mind ez idáig még senki sem cáfolt meg, alapvetően mégsem keltették föl a mai társadalom érdeklődését, ahogyan azt a racionalisták szerették volna.” Pedig, folytatja néhány oldallal később: „Valódi, autentikus létünk abban áll, hogy képesek vagyunk minden körülöttünk lévő dolgot elfogadni, hogy van, és ahogyan van, nem torzítjuk, nem vitatjuk el létét és jellegét.” **[24]**

Patočka megfontolt szavai újra csak arra sarkallnak, hogy eltávolodjunk a szélsőséges nézetektől, mérsékelt és racionális társadalomtudósok álláspontjáról gondolkodjunk, mint amilyen Niklas Luhmann. Ő is szkeptikus az ökológiai mozgalmak törekvéseinek hatékonyságát illetően, de kritikája megmarad a „józan ész” határain belül.

Luhmannak valószínűleg igaza van abban, hogy önálló és „holisztikus ökopolitika” egyszerűen nem létezik, hiszen a politika csak egyike a modern társadalom részrendszereinek, „(...) következésképp nincs értelme annak, hogy a politikai rendszernek különös pozíciót tulajdonítsunk a társadalomban, például valamiféle

vezető szerepet vagy pedig általános felelősséget az ökológiai problémák megoldásáért.” **[25]** A politikai részrendszer rezonanciája csak azokat a külső irritációkat képes érzékelni, amelyeket a „hatalomban maradni” vagy „hatalomra kerülni” szempontjából értékeseknek és hasznosaknak tekint. Így a zöld és más protest mozgalmak, amelyek a természeti környezet súlyos károsodására, netán az élővilág teljes pusztulására irányítják a figyelmet, jórészt félelemkeltésen alapulnak, és csak kevés gyakorlati információt kínálnak. „Ezért nem véletlen, hogy a ‘zöld’ politika, amennyiben ezen az alapon működik, nem próbál racionálisan hozzáállni az ökológiai kérdésekhez, hanem közvetlenül hivatkozik aggodalmainak tárgyára. Ez az elutasítás politikájában végződik: le az atomenergiával, le a repterekkel, ne vágjuk ki a fákat, ne bontsuk le a házakat.” **[26]** Luhmann azt vallja, hogy a politika csak „döntései elvszerűségéért vállal felelősséget” (azaz megfelelnek-e a szóban forgó döntések a jogállami normáknak), de a következmények már nem rá tartoznak. Szerinte a többi társadalmi részrendszerhez hasonlóan a politikának is megvan a maga kódpárja, mégpedig a hatalmon lenni/ellenzékben maradni dichotómiája. A modern polgári demokráciákban más lehetőség nincs. Éppen ezért értelmetlennek és politikátlanoknak tekinti a német zöldek törekvését, hogy „egyidejűleg legyenek jelen a hatalomban és az ellenzékben.” **[27]** A politikai pártok programját a pártok által alkotott és képviselt programok adják; a hatalmon lévő pártok programja aktuális, az ellenzéki pártoké potenciális. Az esetleges programcseréről a választópolgárok döntenek X időintervallumokban. A politikai részrendszerrel csak a saját nyelvén lehet beszélni, ahogy a gazdaság, a jog vagy a tudomány is csak a saját kódrendszerének felhasználásával tud kommunikálni. **[28]** De az ökológia és a környezetvédelem kérdéseit mégsem lehetetlen bevonni a politikába. Hosszú távon nem elképzelhetetlen olyan politikai program sikere, amely képes az ökológiai szempontokat, mondjuk a gazdasági növekedés lelassulása árán érvényre juttatni. A politikát tehát lehetséges irritálni, rávenni programja megváltoztatására. Ekkor viszont a polgároknak olyan pártokra kell szavazniuk, amelyek a környezetkímélő, de a termékeiket jóval drágábban előállító vállalkozásokat támogatják, azaz a befizetett adók terhére kompenzálják a szóban forgó vállalatok piaci veszteségét. Mert – állítja Luhmann – a gazdaság nyelve vagy médiuma a pénz. A gazdaságban csak a pénz nyelvén lehet kommunikálni. Minden kifizetéshez újabb kifizetésnek kell

kapcsolódnia. Az állam tehát támogathatja a nem rentábilisan működő vállalkozásokat is. Csakhogy valakinek ilyenkor is fizetnie kell! – az adózó állampolgárnak mindenképpen. A gazdaság ökológiai érzékenységét csak úgy lehet fokozni, hogy közben a rentabilitás elve ne sérüljön meg. Vagyis Luhmann szerint *nem az ökonómiát kell ökologizálni, hanem az ökológiát ökonomizálni.*

Kováts Albert: Kísértet járja be Európát

De amíg a környezetvédelem szempontjait szem előtt tartó vállalatok állami támogatása valószínűleg helyes célkitűzés, addig a környezetszennyező cégek büntetése gyakran kontraproduktív következményekkel jár. Alan de Benoist a huszadik század első felében alkotó angol közgazdász, Arthur Cecil Pigou javaslatát említi olyan példaként, amely – minden jó szándékával együtt – a gyakorlatban több kárt okoz, mint hasznot. Pigou szerint büntetőadóval kellene sújtani azokat a cégeket, amelyek a jelenben, illetve a még belátható jövőben „pénzben is kifejezhető” környezeti károkat okoznak. Az Egyesült Államokban próbálkoztak ezzel a megoldással – kevés eredménnyel. Mert hiába tűzték ki azt a célt, hogy a környezetvédelem profitáljon a befizetett adókból, az eredmény az lett, hogy a nagy konszernek különösebb nehézség nélkül kifizették a büntetőadókat, és a megnövekedett költségeiket ügyesen beépítették az előállított termékek áraiba. Vagyis a „szabad kereskedelemre” alapozott gazdaság működésének „normális velejárója”, hogy a „környezetszennyezés szabályozása” címén felcserélődik a tettes és az áldozat szerepe, a játszma végén mindig a „tettesek” járnak jól. „Mindig lesznek olyan áldozatok, akik a beígért jóvátétel fejében meggyőzhetőek. Ki vethetné a szegény országok szemére, hogy úgy tesznek szert jövedelemre, hogy közben segítik a multinacionális konszerneket természetes élőviláguk korlátlan birtokba vételében?” **[29]**

A környezetvédelem iránt elkötelezett francia gondolkodók az amúgy nálunk is divatba jött „fenntartható fejlődés” doktrínájával sincsenek kibékülve. Benoist például azt mondja, hogy a „fenntartható fejlődés” szalagcímként kétségtelenül jól mutat az újságokban, de a valóságban legfeljebb az ökológiai katasztrófa bekövetkezésének időpontját odázza el. Idézi Michel Serres szellemes hasonlatát: képzeljünk el egy utasszállító hajót, amely huszonöt csomó sebességgel halad a tengeren. A kormányos hirtelen hatalmas sziklát vesz észre a hajó előtt, amelynek nekiütközve minden valószínűség szerint ízzé-porrá törne a hajó. Szól a kapitánynak, aki sürgősen kiadja a parancsot a gépésznek, hogy két csomóval csökkentse a hajó sebességét *anélkül, hogy irányt változtatna.* **[30]** Pedig a hajótörés előbb-utóbb be fog következni, és

nagyon nehéz nem egyetérteni Kenneth Boulding csípős megjegyzésével, hogy „aki azt hiszi, egy véges világban lehetséges a végtelenségig folytatni az exponenciális gazdasági növekedést, az bolond – esetleg közgazdász.” [31]

Folytatjuk

1. Beck, Ulrich: *A kockázat-társadalom. Út egy másik modernitáshoz*. Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság – Századvég Kiadó, Budapest, 2003. 33. Ford.: Berényi Gábor és Kerékgyártó Béla. ↑
2. Lásd Kiss Lajos András: *Kultúrharc és hegemonia – keresztfrontok kora*. Liget, 2018, 12–01. ↑
3. Benoist, Alain de: *Abschied vom Wachstum. Für eine Kultur des Maßhaltens*. Edition Junge Freiheit, Berlin, 2009. 109–110. Ford.: Silk e Lührmann. Eredetileg: *Demain, la décroissance! Penser l'écologie jusqu'au bout*. E-dite, Paris, 2007. ↑
4. Ferry, Luc: *Új rend: Az ökológia*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1994. Ford.: V. Tóth László ↑
5. François, Stéphane: *L'Écologie politique. Une vision du monde réactionnaire?* Les Éditions du Cerf, Paris, 2012. ↑
6. Ferry, i. m. 39. ↑
7. I. m. 258. ↑
8. I. m. 261. ↑
9. François, i. m. 111. ↑
10. I. m. 53. ↑
11. A konzervatív szerzőket automatikusan besorolni a környezetvédők táborába, még ha jóindulatúan fogalmazunk is, erős csúsztatás. A nemrégiben elhunyt brit filozófus, Roger Scruton, kőkemény konzervatív gondolkodóként határozta meg önmagát, és ezzel együtt tagadta a klímaváltozás tényét, továbbá erősen ostromozta a környezetvédő mozgalmakat. Scruton konzervativizmusa ugyanis jól megfér a liberális kapitalizmus profitmaximalizáló hitvallásával, és a brit filozófus a környezetvédő mozgalmakat olyan baloldali és „poszt-marxista” képződményeknek tekinti, amelyek szembe mennek a vállalkozói szabadsággal. Lásd Scruton, Roger: *Zöld filozófia*. Akadémiai Kiadó, 2018. Ford.: Dr. Z sélyi Ferenc ↑
12. I. m. 53. ↑
13. I. m. 71. ↑
14. Megint mások, például a francia identitárius mozgalom egyik vezérfigurája, Guillaume Faye, élesen szemben áll az ökológiai mozgalom minden változatával, mert az egészet „szélsőbalos intrikának” tekinti. Lásd még: http://epa.oszk.hu/00400/00458/00638/pdf/EPA00458_korunk-01-2018_003-015.pdf ↑
15. François, i. m. 94. ↑
16. Bruckner Pascal: *Le Fanatisme de l'Apocalypse. Sauver la Terre, punir l'Homme*. Édiions Grasset Fasquelle, Paris, 2011. 48. ↑

17. Idézi Bruckner, i. m. 54. ↑
18. Lásd Bruckner, i. m. 31. ↑
19. Dupuy, Jean-Pierre: *Pour un catastrophisme éclairé*. Quand l'impossible est certain. Éditions du Seuil, Paris, 2002.
23. A klímaváltozás és az ökológiai katasztrófák pontos előrejelzése szinte megoldhatatlan feladat, amit jól mutat, hogy „(...) a modernizáció kockázatai egyszerre jelentkeznek helyhez kötött és helyhez *nem* kötött módon, egyetemes formában, másrészt azt is mutatja, mennyire *kiszámíthatatlanok, előreláthatatlanok* a károsodás módjai.” Beck, i. m. 39. A fordítást némileg módosítottam. ↑
20. Bruckner, i. m. 91. ↑
21. Idézi Bruckner, i. m. 92–93. ↑
22. Jonas, Hans: *Das Prinzip Verantwortung*. Versuch einer Ethik für die technologische Zivilisation. Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1984. 76. ↑
23. Fressoz, Jean-Baptiste: 'Quand la catastrophe suit son cours'. In: Birnbaum, Jean (szerk.): *De quoi avons-nous peur?* Éditions Gallimard, Paris, 2018. 64. ↑
24. Patočka, Jan: 'Eretnek esszék a történelem filozófiájáról'. In: Uő: *Mi a cseh? Esszék és tanulmányok*. Kalligram Kiadó, Pozsony, 1996. 329., 331. Ford.: Kiss Sz. Emán Róbert és Németh István. ↑
25. Luhmann, Niklas: *Ökológiai kommunikáció*. Képes-e felkészülni a modern társadalom az ökológiai veszélyekre? Alkalmazott Kommunikációtudományi Intézet – Gondolat Kiadó, Budapest, 2010. 107. Ford.: Bruncz. el Balázs. ↑
26. I. m. 109. ↑
27. Luhmann szerint egyébként minden *protest mozgalom* éppen az ilyen irányú törekvésen bukik el: mert lehetetlen egyszerre hatalmon lenni és ellenzékben maradni. ↑
28. Erről részletesebben lásd Kiss Lajos András: Létezik-e ökológiai diskurzus? In: Kiss Lajos András: *Az eltűnt lelkiismeret nyomában*. Liget, Budapest, 2001. 130–144. ↑
29. Benoist, i. m. 50–51. ↑
30. Lásd Serres, Michel: *Le contrat naturel*. France Loisirs, Paris, 1990. 56. ↑
31. Idézi Benoist, i. m. 60. ↑

felső kép | Kováts Albert: Haditanács